
GÁSPÁR Tamás

A munka világa az általános iskolások jövőképében

Bevezetés mint problémafelvetés

A változási életről alapján a 2040-2050 közötti időszak nagy jelentőségű lehet. A logisztikus modellben a hosszú 20. századot és ebben a globális kornak tekintett időszakot fokozatosan új korszak váltja fel, amely erre az időszakra válik dominánssá (Gáspár, 2011; Antalóczy-Gáspár et al., 2016). A változás nemcsak a társadalmi együttélést, az értékeket stb. érinti, hanem ezek anyagi alapjait is. Egyfelől a technológiai változás az elmúlt évtizedek érési folyamatait követően robbanásszerűvé vált, és minőségileg új módon szerveződik, amivel, beleértve a társadalmi hatásokat is, az Ipar 4.0 fogalomkörben széleskörűen foglalkoznak már kutatók (Mueller-Chen-Riedler, 2017; Roblek-Mesko-Krapez, 2016; Bauer et al., 2015). Mindez egy változó foglalkozási-tevékenységi struktúrát is magával hoz. A FastFuture kutatói áttekintették, hogy 2030-ig a mai foglalkozások közül melyek válnak meghatározóvá, és milyen új tevékenységek kialakulása látható már ma (Talwar-Hancok, 2010).

Másfelől, ugyanakkor, társadalmilag egy új generáció nő fel, akik 2040-re a gazdaságilag aktív népesség meghatározó részévé válnak. Ők a mai kisiskolás korosztály, akik sok mindenben eltérnek az előző korcsoportoktól, az úgynevezett Z illetve Alfa generáció határán állnak, a munka világát minden bizonnyal egészen másként élik meg, és lényegesen átalakítják (Turner, 2018; Bencsik-Horváth-Juhász, 2016; Reis, 2018).

Ebben a helyzetben a mai iskoláskorúaknak a pályaválasztást egy még nem ki nem alakult világhoz kell igazítaniuk, másfelől a világhoz való viszonyukat az általuk érzékelhető jövőimpulzusok, elemek, csírák alapján formálják. Mindennek következtében nem mindegy, hogy a kisiskolás gyerekek, akik az egyik legérzékenyebb és legképlékenyebb korban vannak, mit érzékelnek a világból, és hogy reagálnak erre.

A szakirodalom egy része a pályaválasztást dinamikusan szemléli, folyamatnak tekinti egy életút modell keretében, ahol kicsi kortól kezdve gyűjti az ember a későbbi választását befolyásoló tényezőket. Vannak, akik ezeket a hatásokat a születés előtti időkre, az előző generációk (szülők, nagyszülők) körülményeire is kiterjesztik (Papula, 2008). Ebben a megközelítésben az első időszak a pálya adaptáció kora, ahol a gyerekek főként a szülők érzelmi beszámolója alapján alakítják ki az első élményréteget a munka világával kapcsolatban (Csirszka, 1987). Továbbá, a kisiskolás gyerekek képesek már különbséget tenni a munka és a játék között az értékek, az eredményesség, a hatékonyság alapján, annak ellenére, hogy a kettőnek sok közös jellemzője van a nagyfokú összpontosítástól az együttműködés és verseny helyzetekig (Szilágyi, 2005).

Ugyanakkor a kisiskolás korúaknak még koránt sincs kialakult önképük, önismeretük, ami a pályaválasztás feltétele (ez 18 év körül vagy az után kezd megszilárdulni), és a korábbi generációknál a differenciált érdeklődés sem volt jellemző 14 éves korig (Völgyesy, 1976). A korai életpálya kutatásokban Super a 4-10 éves kort a fantázia fázis szakaszának találta, ahol a gyerekek az egyes foglalkozásokat még mint szerepeket játsszák el. Ginzberg 11 éves korig találta meghatározónak, hogy a gyerekeknél a vágyak és gyakorlati megfontolások nem válnak szét, és a „mi leszel, ha nagy leszel” kérdésre sztereotíp válaszokat adnak az érzelmi kötődés alapján: rendőr, orvos, tűzoltó, tanár, stb. (Brown-Brooks, 2002).

Mindezek alapján formálódnak a fő kutatási kérdések: milyen képe van a mai alsó tagozatos gyerekeknek a munka és a foglalkozások világáról; illetve a gyorsuló világban változik-e a Z és Alfa generáció esetében az eddig jellemző életpálya szakasz látásmódja?

A kutatás módszere, menete

Jelen tanulmány bevezető abba a kutatásba, amely a 8–9 illetve kontrollként 14–15 éves korúakat vizsgálja a munka világában illetve jövőjében. Pályaorientációs nap keretében a Budapest, 18. kerület egyik állami általános iskolájának 3. és 8. osztályait vizsgáltuk. A vizsgálat kidolgozásában részt vett Pataki Istvánné, a lebonyolításban Horváth Mária, magyar szakos tanár.

A vizsgálatban két osztály, abban 25 illetve 19 gyerek vett részt, 15 (8) fiú és 10 (11) lány. A kutatás módszere és lebonyolítása a 8–9 illetve a 14–15 éves gyerekek korosztályához igazodik. Három tanítási órát vett igénybe, amelyekben módszerkombinációt dolgoztunk ki: megfigyelés, fókusz csoportos irányított beszélgetés, interjú, képi alkotás és futures drama formájában. Mindkét esetben előkészítés és belső képi alkotás előzte meg az alkotást. A 8. osztály a képi alkotás és a futures drama helyett fogalmazás formájában készítette el belső képét, ahol a következő szempontoknak kellett szerepelnie:

- a jövőbeni életkor
- a munka pontos megnevezése, leírása
- technikai eszközök, amivel a munkát végzi
- a környezet leírása, ahol és milyen körülmények között dolgozik
- a társas környezet bemutatása: kikkel, milyen kapcsolatban dolgozik
- a munkavégzéshez szükséges képességek
- a munka célja

A 8–9 évesek vizsgálatának három szakaszos lebonyolítása a következőképpen zajlott le.

1. Első óra. Foglalkozások a múltban, jelenben, jövőben

Célja a ráhangolódás, a meglévő ismeretek felszínre hozása, rendszerezése és a munka világába való áttérés, mozgatórugóinak tisztázása.

1. Ráhangolódás

1.1 Bevezető közös éneklés: Hallod-e te kis kovács (Gryllus Vilmos), A juhásznak jól van dolga (népdal), Bohóc (Gáspár Tamás és Katona Bori „versrajzdala”).

1.2 Megbeszélés:

- Mi a közös a dalokban? (foglalkozások).
- Hogy adja vissza a dal a munka jellegét, hangulatát?
- Milyen emberi tulajdonságok kellene az említett munkákhoz, foglalkozásokhoz?
- A bohóc vajon dolgozik-e? Miért? Mi a munkája?

1.3 Közös gyűjtés: mi a célja a munkának, a foglalkozásoknak. Miért kell dolgozni?

2. Foglalkozások gyűjtése és rendszerezése.

A gyerekek szabadon gondolnak, választanak egy foglalkozást és felírják a kiosztott kártyára!

2.1 Drámajáték: Amerikából jöttem, híres mesterségem címere... Néhány tanulót kiválasztunk, akik eljátsszák a foglalkozást, a többieknek ki kell találni. Célja a foglalkozások karakterének kiemelése (mitől kéményseprő a kéményseprő, vadász a vadász vagy kertész a kertész), megfigyelése és felismerése.

2.2 Kártyák rendszerezése. Megkérjük a gyerekeket, hogy a kártyáikat gyurmanccsal rögzítve helyezték el a táblán. Döntsék el, melyik csoportba tartoznak: Volt (már nem létező), Van (ma jellemző), Lesz (még nem létező)! Várható, hogy a kártyák egy része nem egyértelműen besorolható. Ennek felmerülését meg kell várni, és a csoporttól kérni megoldási lehetőségeket.

2.3 Minden padosor kap néhány kártyát, amelyen szintén foglalkozások vannak. A kártyák: (volt) vándorköszörűs, kerékgyártó, sorompóőr, jeges; (van/lesz) informatikus, pénzügyi tanácsadó, úrhajós; (lesz) testrészkészítő, memóriabővítő sebész, időskori wellness tanácsadó (a jövőbeli példák forrása Talwar, 2010)

Csoport megbeszélés: mi lehet(ett) a munkájuk. Ismertetik az osztállyal és elhelyezik a táblán a többi kártya közé.

Megbeszélés:

- Miért kerültek a foglalkozások különböző helyekre?
- Mi az oka, hogy régiak eltűnnek, mások hosszú ideig megmaradnak vagy újak kialakulnak? Vannak olyanok, amelyek mindig léteztek és valószínűleg létezni fognak? Miért?
- Mi a legfőbb mozgatórugója, célja az összegyűjtött foglalkozásoknak? Melyik esetben játszik nagyobb szerepet a közösség segítése, szolgálata vagy az öröm, önmegvalósítás? Egyértelműen el lehet dönteni? Miért térnek el a válaszaink?

2.4 Vélemény-vonal.

Utasítás: Idézd fel, hogy szüleid hogy érzik magukat a jelenlegi munkájukban. Mennyiben hoz ez nekik örömet? Készítsetek magatokból egy vélemény vonalat. Az ajtó az egyik vége, azt jelenti, hogy nagyon rosszul érzi magát, de a kereset miatt dolgozik az adott helyen, az ablak a másik vége, az öröm, ha boldog a munkájában és ez az öröm a családra is kisugárzik. Helyezd el magad a mérőn, állj arra a helyre, ahogy te érzed.

Három mérést végeztünk: anya munkája, apa munkája és közös házi munka hangulata.

II. Második óra. Képi kifejezés

Szünet és sok mozgás után a második óra a képi ábrázolást hívta segítségül a munka világának feltérképezéséhez. A gyerekek 8-9 éves korban még nem gondolkodnak fogalmi szinten, szóban pedig még korlátozottan fogalmazzák meg a bennük lévő gondolatokat, érzéseket. A képi világban, főként a belső képek világában azonban otthonosan mozognak és rajzaik, azok tartalma, színezése, arányai, szerkesztése – a megfelelő interjúval kiegészítve – jó tükröt ad a munka világról.

1. Felvezető, ráhangoló képek vetítése foglalkozásokról.

Megbeszélés:

- Miről ismerhető fel a foglalkozás? (ruha, szerszám, mozgás, környezet stb.)

Célja: a gyerekek lecsendesítése, a befelé fordulás elősegítése. Továbbá motivációk, beindító ötletek a foglalkozások azonosításához, a technika kiválasztásához képzőművészeti alkotások bemutatásával.

2. Befelé fordulás, kapcsolat a belső képekkel, érzésekkel és ezek világával.

A gyerekek becsukják a szemüket, és a kutatás vezető segítségével képzeletbeli utazást tesznek a jövőbe, amikor már felnőttek. Megfigyelik, hogy hol vannak, mikor, milyen környezetben, kikkel, mit csinálnak, mivel foglalkoznak, és milyen érzések kapcsolódnak ehhez.

3. Képi alkotás

Visszatérés a jelenbe. A gyerekek kinyitják a szemüket, és a lapon az általuk választott eszközökkel elkészítik az átélt képet! A vizsgálatnak fontos része a tesztviselkedés: hogyan áll neki a gyermek a munkának, mennyit várakozik, javít, mennyi időt tölt vele, milyen sorrendben rajzol, fest, milyen érzések tükröződnek rajta stb.

4. Adatfelvétel

A gyerekek megfordítják a lapot. Közösén, lépésenként néhány információt írat rá a kutatás vezető:

- Pontosán mit csinálsz a képen? Mi a tevékenységed?
- Mi a célja a munkádnak? A pénzkereset, mások segítése – egy közösség szolgálata – vagy az öröm, önmegvalósítás (ezeket a gyerekek korábbi válaszai alapján választjuk ki, lásd 1.3)? Több válasz is adható, a legfontosabb kerüljön legelőre.
- A rajzoló neve (fiú – lány)
- Életkor
- Anya, apa mit csinál, mi a foglalkozása?

Célja a tevékenység pontos meghatározása a gyerekek kifejezéseivel, feltárni a munka világában ennek mozgatórugóit, ezek nemek vagy más szempontok szerinti különbségeit. Annak vizsgálata, hogy hat-e a szülők foglalkozása a gyerek jövőbeli elképzeléseire, illetve a gyerekek hogy fogalmazzák meg szüleik tevékenységét.

5. Összehasonlítás, benyomások gyűjtése

A gyerekek visszafordítják a lapot. Körbe járnak a teremben és szemlélődnek, megnézik a többiek munkáit.

Megfigyelési szempontok:

- melyik tetszik ezek közül? Miért?
- Melyik esetben találod valaki foglalkozását meglepőnek? Miért?

Célja benyomások, élmények gyűjtése a következő drámajátékhoz. Mások gondolatainak, elképzeléseinek megismerése, kapcsolódási pontok kialakítása a saját belső és külső képekkel.

III. Drámafoglalkozás

Célja az, hogy a felmerült elképzelésekből és élményekből a gyerekek csoportosan egy foglalkozás-szenáriót alkossanak meg. Ennek megjelenítésére legalkalmasabb a futures drama, amely mozgások, helyzetek, szereplők és viszonyaik, hangulat, eszközök stb. együttesében mutatja be a jövő munkavilágát a gyerekek elképzeléseiben.

1. Rendrakás, csak a rajz marad az asztalon.

Koncentrációs gyakorlatok. Miután a gyerekek már fáradtak, célja a figyelem visszaterelése és koncentrációja.

2. Beszélgetés a körbejárás tapasztalatairól, a motivációkról és a foglalkozások-tulajdonságok, képességek kapcsolatáról.

- Hová helyeznéd el a táblán már fent lévő foglalkozások között azt, amivel a jövőben foglalkoznál?
- Milyen megfigyelést tudsz tenni az osztály jövőbeli választásairól?

3. Bemelegítő mozgásos, páros gyakorlatok.

Néma tükörjáték. Szemmel kommunikáció, hívás, taszítás. Értetted-e a jelet? Beszélgetés, hangsúly számokban (természetes számok sorolása, úgy hogy az párbeszéd legyen, kérdés, felelet, vélemény, tiltakozás, csodálkozás stb.)

4. Csapatok kialakítása.

Többféle szempont szerint történhet. Kerülhetnek azok egy csapatba, akiknek hasonló vagy egymáshoz könnyen kapcsolható tevékenységük jelent meg a rajzban. Lehet olyat, ahol éppen a nagyon különböző foglalkozásokat soroljuk egy csoportba, és ezek interakciójából kell foglalkozás-szenáriót alkotni. Jelen kutatásban ez utóbbi módszer jelent meg.

5. Feladat: egy jövőbeli munkahely, tevékenység kitalálása, megalkotása a csapattagok rajzmunkái alapján, amelyet egy rövid jelenetben eljátszanak.

Szerepeket és eszközöket (jelmezeket, hangszereket, egyéb eszközöket) szabadon lehet használni. A csapatok húznak egy papírkártyát, amelyen egy mondat van. Ennek a mondatnak el kell hangoznia a jelenetben. Ennek célja főként az, hogy átsegítse a gyerekeket az alkotás első nehézségén. A szokásos mondatok szokatlan helyzetben való elhangzása általában vicces, ami segíti az alkotást és a jelenet eljátszásával kapcsolatos izgalmakat. Arra vigyázni kell, hogy a tételmondat ne váljon dominánssá: ne az határozza meg a foglalkozást és a drámajátékot a rajzon megjelölt tevékenységek rovására.

6. Megadott időkorlátban való felkészülés után a gyerekek bemutatják az előadásokat egymásnak.

7. Záró beszélgetés.

Hogy érezted magad? Milyen észrevételeid vannak? Rövid visszajelzések a többi csapat részéről: mi tetszett a jelenetben? Mi volt szokatlan? Záró közös éneklés.

A kutatás eredményei

Az 1. számú táblázat rendszerezetten foglalja össze a felvezető részben a 3. osztályos gyerekek által írt és az általunk adott (nagy betűkkel szedett) foglalkozásokat. Az egymás alatt szereplő munkaformák sorrendje nem pontosan a táblaképet követi, hanem az egymáshoz közel álló foglalkozások kerültek egy csoportba. A sorrend nem tükröz értékrendet vagy válaszadási gyakoriságot.

A gyerekek által megjelölt foglalkozások alapvetően a jelenhez kötődnek, leginkább azokhoz, amelyekről tapasztalatuk van, hallottak róluk vagy a szülők foglalkozása. Amelyeket mesék vagy történetek alapján vissza tudtak vetíteni a múltba, ott is megjelennek. Érdekes, hogy a fodrást a

múlthoz is kötik, a vadászt viszont csak a jelenhez. A jövő irányába csak a programozó jelenik meg, a távolabbi jövőbe nem írtak és helyeztek munkaformákat.

A megfogalmazott foglalkozások jól meghatározható munkaformák – szemben a tanácsadói, szervező jellegű munkákkal –, világos karakterrel és tevékenységgel. Sok közöttük a közszolgálati jellegű munka, ugyanakkor megjelennek a média és a kor által kínált tevékenységek – filmsztár, focista.

Az általunk adott foglalkozásokat általában nem ismerték, de ki tudták következtetni, és tájékozottan helyezték el az időrendben. Figyelemre méltó, hogy míg az idézett nemzetközi kutatásban az informatikus, úrhajós a jelen világ munkaformája, ezt a gyerekek a jövőre is kivetítik. Ugyanakkor a 2020-ra, 2030-ra prognosztizált meghatározó foglalkozásokat – testrész készítő, virtuális tanár, időskori wellness tanácsadó – már a jelenben is érzékelni vélik.

1. sz. táblázat: Foglalkozások az időszalagon

VOLT		VAN		LESZ
JEGES	FODRÁSZ – 3	VADÁSZ – 2	PROGRAMOZÓ	MEMÓRIA BŐVÍTŐ SEBÉSZ
KERÉKGYÁRTÓ	SZAKÁCS	ÁLLATORVOS – 2	INFORMATIKUS	
VÁNDORKÖ- SZÖRŰS	ÉPÍTŐMÉRNÖK	MÉRNÖK	ÚRHAJÓS	
SOROMPÓÓR	TANÁR	RÉGÉSZ	VIRTUÁLIS TANÁR	
		PALEONTOLOGUS	TESTRÉSZ KÉSZÍTŐ	
		BIOLÓGUS	FOGTECHNIKUS	
		MESTERLÖVÉSZ	IDŐSKORI WELLNESS TANÁCSADÓ	
		TÚZOLTÓ		
		RENDŐR		
		ÜGYVÉD		
		PÉNZÜGYI TANÁCSADÓ		
		SZÍNÉSZ – 2		
		FILMSZTÁR		
		FOCISTA – 2		
		MENHELY VEZETŐ		

Forrás: a válaszadások alapján saját szerkesztés

A bevezető beszélgetés egyik kérdése arra vonatkozott, hogy miért változnak időben a foglalkozások. A gyerekek erre két fő okot láttak. Egyrészt a technológia, technika változását, ami kiváltja a régi munkaigényes foglalkozásokat (egyik fiú megfogalmazta az elektromosság korszakkváltó jelentőségét).

Fontos volt, hogy felvetődött a mai technológiai forradalom által kiváltott robotizáció-automatizáció egyik fő társadalmi kérdése, a rutin fizikai munka kiváltásával felszabaduló idő egyéni és társadalmi hasznossága: „mit fogunk mi csinálni, ... ülünk a tévé előtt?” Az időszalag másik okának azt fogalmazták meg, hogy az életmód megváltozása miatt változnak a munkaformák (pl. háborúk – kard, kovács).

A bevezető rész bohóc dala abba az irányba terelte tovább a gondolkodást, hogy vajon mi a célja a munkának, miért is dolgoznak az emberek. Erre a kérdésre élénken reagáltak a gyerekek és a válaszaikban alapvetően három ok-csoportot fogalmaztak meg (nem ezekkel a szavakkal): (1) pénzkereset a saját élet fenntartásához; (2) a közösség segítése, feladat ellátása, szolgálat a munkamegosztásban; (3) öröm, önmegvalósítás. Nagyon pontosan megérezték, hogy a munka mint pénzkereseti szükséglet, mint a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt szolgálat és mint alkotó tevékenység, önkitaljesítés nem feltétlenül esnek egybe.

Ehhez kapcsolódóan megkértük őket, hogy egy élő véleményvonalban jelezzék, hogy szüleiknél – pontosabban először az anyánál, majd az apánál, végül az otthoni munkában – mennyire érzik az öröm tényezőt (a nem dolgozó anya vagy apa gyermeke a helyén maradt, nem vett részt a mérésben). Az első mérésnél (anya) a többség középre helyezkedett, három-négy gyerek elkülönülten magasabb és egy elkülönülten alacsonyabb értéket jelzett. A leginkább figyelemre méltó az volt, hogy a második mérésnél, az apák munkájának örömtényezője lényegesen magasabbnak mutatkozott: a csoport egyharmada jóval előbbre sorolta magát, a „tömeg” a pozitív oldal első negyedében tömörült össze. Hárman voltak csak, akik hátrébb mentek a sorban (egyik apuka például hosszan munka nélkül volt, kényszerűen talált egy szakmájától távol álló munkát). Figyelemre méltó továbbá, hogy a véleményvonal két széle változatlan maradt.

A harmadik vélemény az otthon végzett közös munkára vonatkozott. A kérdésben a közös munka is benne volt, a gyerekek leginkább ezt hallották meg, a saját érzésüket állították vélemény vonalba, nem a szülőkéét, ezért az előző mérésekkel ez nem összehasonlítható. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a legtöbbször végez otthoni munkát, sőt ezek egy részét kimondottan kedveli. A leggyakoribb válasz a kreatív munkához kapcsolódott: főzés és az ehhez kapcsolódó terítés (és mosogatás). Másodsorban a (söprés és) felmosás hangzott el.

A kutatási program második részében egy előkészítő szakasz után rajzokat készítettek a kisebb gyerekek, amelyben saját foglalkozásukat jelenítették meg egy általuk meghatározott jövőbeli időpontban. Kontroll kérdésként a lap hátára rögzítettek néhány információt. A 8. osztályosok fogalmazást írtak a belső képeikről. Mindezek rendszerezett összefoglalását mutatja a 2. és 3. táblázat, ahol a rajzok és válaszok illetve a fogalmazások a nemek illetve a megjelölt életkor szerint vannak sorba rendezve.

2. táblázat: 8–9 éves gyerekrajok a jövő foglalkozásáról

Neme	Felnőtt életkor	Foglalkozás	Anya mai foglalkozása	Apa mai foglalkozása	Cél 1	Cél 2	Cél 3
F	19	kézilabdázó	?	?	öröm		
F	19	? színész	? (közép-európai készletgazdálkodási menedzser)	? (adatbázis elemzési vezető)	öröm		
F	20	színész	tanár	tanár	öröm		
F	20	számítástechnika	kozmetikus	informatikus	öröm		
F	22	programozó	vámügyintéző	elektroműszerész	segíteni	öröm	
F	25	? amit apa (számítástechnika)	tanító	?	amit apa		
F	25	focista	autó értékesítés	szerelő	öröm		
F	26	építész	htb	informatikus	öröm		
F	28	filmsztár	?	buszvezető	öröm		
F	30	focista	italgyártó cégnél	?	öröm		
F	30	rendőr	irodai munka	bútorkészítő	öröm		
F	30	(paleontológus, vadász)	?	online értékesítés	öröm	segíteni	
F	30	tervező	pénzügy	informatikus	pénz	öröm	
F	32	ügyvéd	adószakértő	műsorkészítő	öröm		
F	38	csillagász	htb	?	öröm		
Átlag	26,26667						
L	18	főzés	?	raktáros	öröm		
L	19	lovász	tanár	asztalos	öröm		
L	20	fodrász	fűtések	autószerelő	öröm		
L	20	fodrász	? (gyártói, hegesztőüzemi minőségirányítási rendszerek, minősítése, tanúsítása)	riasztó szerelő (biztonságtechnikus)	segíteni	öröm	
L	27	állatorvos	masszőr	masszőr	segíteni	öröm	pénz
L	28	modell	htb	italnagykereskedés vezető	öröm		
L	29,5	tervező (lakás)	marketing	szerelő	pénz	öröm	
L	32	állatorvos	jóga oktató	motorok (értékesítő)	segíteni	öröm	pénz
L	32	lovász	péksütemény értékesítő	? (raktárvezető helyettes)	öröm		
L	36	tanító	gyógyszer értékesítő (klinikai specialista)	-	segíteni	öröm	
Átlag	26,22179						

Forrás: saját összeállítás (zárójelben a szülőktől kapott információk, ?=nem tudja)

3. táblázat: 14 éves fogalmazások a jövő foglalkozásáról

Nem	Felnőtt kor	Foglalkozás	Cél 1	Cél 2	Cél 3
F		pilóta	önmegvalósítás – beutazni a földet	pénz	
F	22	ügyvéd	segíteni		
F	24	belvárosi kávézóban felszolgáló	segíteni	pénz	
F	24	hálózatüzemeltető telekomm. cégnél elszakadt optikai vezetékek elromlott szerverek	öröm	pénz	segíteni
F	27	globális cégvezető technikai eszközök tervezése és gyártása	öröm, egyre magasabbra kerülni		
F	27	környezet védő			
F	30	tűzoltó	segíteni – emberi életek mentése		
F	30	filmrendező	öröm	pénz	
F	31	autószerelő	pénz		
<i>Átlag</i>	<i>26,88</i>				
L	19	fotómodell	öröm, címlapfotó		
L	25	lakberendező	segíteni – szebbé tenni mások otthonát		
L	25	színésznő film	öröm – megmutatni egy karaktert		
L	26	színésznő színházban	öröm		
L	27	kísérleti fizika	segíteni - hasznosnak lenni a világért		
L	29	belsőépítész	segíteni – más emberek álmainak megvalósítása		
L	30	utazási iroda ügyintéző	pénz	segítség	
L	30	utazási iroda	segíteni – segítség utazásban		
L	32	orvos műtételnél segédkezik, operál	segíteni – másokon segíteni		
L	32	tolmács, orosz politika, gazdaság	segíteni – kapcsolatépítés		
L	40	reklámtevékenység egy cégben vezető			
<i>Átlag</i>	<i>28,63</i>				

Forrás: saját összeállítás

Az alsós gyerekek a távoli érett felnőtt világukat átlagosan 26,2, a felsősök 27,7 éves korukra teszik. A mai világban ezek még a pályakezdés, pályakeresés éve, a fiatal felnőttkor világa. Az ő életükben azonban nagyjából a háromszorosa illetve kétszerese a mostani életkoruknak. A kisebbeknél az átlagos értékben nincs különbség a lányok és fiúk között, a szélső értékek is hasonlóak (18, 19–36, 38 év), és az értékek többsége a fiúknál és lányoknál is a 30. év körül mozog. A nagyobbaknál két évvel magasabb a lányok megfogalmazott felnőtt kora, jóval nagyobbak a szélső értékek is (19–40). Náluk is 30 év körüliek a leggyakoribb értékek, a fiúknál azonban ez inkább 25-27 év.

Nagyon érdekes, hogy míg az időbeli változás okaként a 8–9 évesek pontosan látták és megfogalmazták a technológia és ez által az életük szerveződésének változását, a jövőben gondolt foglalkozások teljes mértékben az időszalag szerinti jelen illetve kicsi részben a jelen és jövő közötti sávhoz igazodnak. Pedig ezek a foglalkozások a sajátjaik, így – a jövő egyes kategóriái szerint – nemcsak lehetségesek, hanem elfogadhatók sőt kívánatosak is. Hasonló a kép a nagyobbaknál is. A fogalmazásaikban nincs nyoma ma még nem létező tevékenységeknek, foglalkozásoknak. Sőt, munkájuk „konszolidáltabb”, mint a 8–9 éveseké, akik még szélsőségesebb, kalandosabb álmokat fogalmaznak meg (csillagász, paleontológus, vadász).

Markáns különbség van a fiúk és lányok rajzai és válaszai között a kis korcsoportban. A lányok a klasszikus szolgáltatási szektorban látják magukat, erős a gondoskodási jelleg: állatorvos, tanító, lovász (oktató, gyógyító), fodrász, főzés (a rajz alapján inkább otthoni főzés, mint éttermi szakácság), tervező. A modell az egyetlen, amely inkább az egyéni motivációkra épít, mint a közösségi szolgálatra. A foglalkozások maguk is alapvetően jelen orientáltak – a tervező esetében is a rajz leginkább lakberendezőt mutat. Ugyanakkor a választásaik tudatosabbak, a háttér információkból és az életkorukból adódóan a lányok érettebbek átlagban, mint a fiúk.

A fiúk válaszai és rajzai szélsőségesebbek. Néhányan vannak, akik nem tudták megmondani, hogy milyen tevékenységük lesz. A fiúk közel fele valamilyen sportot (főleg futball) jelölt meg, rendőr lenne vagy filmsztár (sic!). A rajzok és a beszélgetések alapján a „színész” is főként krimi, kaland, sorozat filmszínész. Ugyanakkor nagyobb fizikai vagy társadalmi térben mernek gondolkodni a fiúk: az előbbieket mellett programozóként, építészként, tervezőként, ügyvédként vagy csillagászként. Ez utóbbi foglalkozások erősebben jövőre orientáltak, mint a lányok választásai, ugyanakkor erősebb bennük a „kaland” motiváció, mint a lányoknál. A háttér információk ismeretében ezek a válaszok is közelebb vannak kisgyermek kor sztereotíp „hőseihez” (tűzoltó, rendőr, focista), kiegészülve a modern kor „hőseivel”, illetve a média által közvetített életformával, és többségében szerepeket, érzelmi kötődéseket mutatnak.

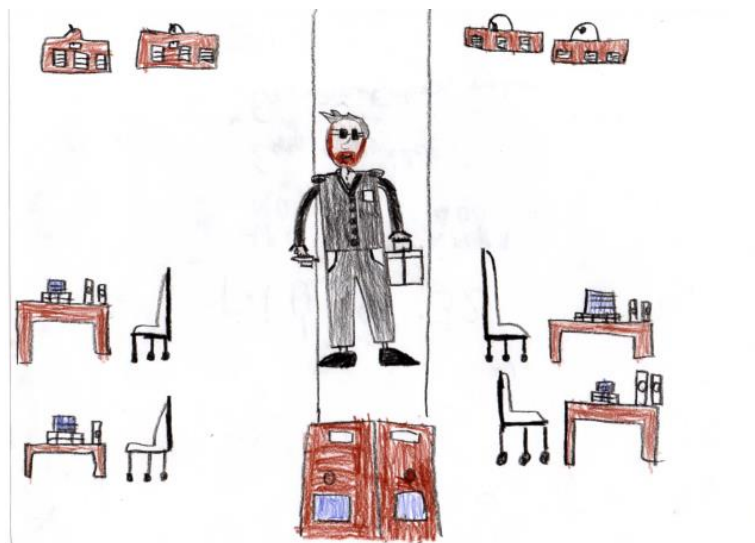
A 14–15 évesek körében ezek a sztereotíp minták elhalványultak. Bár a fiúknál erősebbek a gyerekkori álmok – pilóta, tűzoltó –, és a lányok utazási irodában vagy tolmácsként segítenek, illetve színésznőként, fotómodellként szerepelnek, a „vadász” és a „gyűjtögető” típusú tevékenységek keverednek: a fiúknál kávéházi felszolgáló, érzelmileg elkötelezett környezetvédő akad, míg a lányoknál is találunk elméleti fizikust, sebészt vagy reklám cégvezetőt. A gyerekek személyes ismeretében úgy tűnik, hogy a sztereotíp minták és a médiahatások helyét a gyerekek valós, kibontakozó személyisége veszi át egyre jobban.

A rajzok és fogalmazások alapján a konkrét tevékenységek mellett azt is nagyon érdekes volt megfigyelni, hogy milyenek a foglalkozások, tevékenységek körülményei: az (életkor alapján) 2040 körüli jövőbe helyezett foglalkozások illetve a jövőre orientált munkaformák mind a mai világ infrastruktúrájában és életmódjában jelennek meg. Az ügyvéd hivatszerű teremben van, asztallal, székekkel, számítógéppel és konnectorral, sőt a nagyoknál kizárólag könyvet használ a tudnivalókra (amikor ma már léteznek a tudástárat beszéd formájában is megjelenítő robotok). A tervező kézzel rajzol, illetve irodaházban dolgozik. A csillagász egy hatalmas, de klasszikus lencsés távcsőbe néz, és külön ajtó vezet az irattárba (sic!). A hálózatüzemeltető forrasztóval és blankoló fogóval dolgozik. Az autószerelő villáskulccsal dolgozik. Aki főz, nincsenek gépek körülötte, az építész szobában, asztalon tervez asztali számítógéppel, a rendőr klasszikus autóval és amerikai mintájú kalapban ellenőrzi a gyorsajtókat. A tanár frontálisan tanít egy mai osztályteremben – igaz, mosolyog és piros a szíve. A reklámtevékenységet asztalon, iratkötegek között végzi a vezető. Így ír a fogalmazásban: „...abban

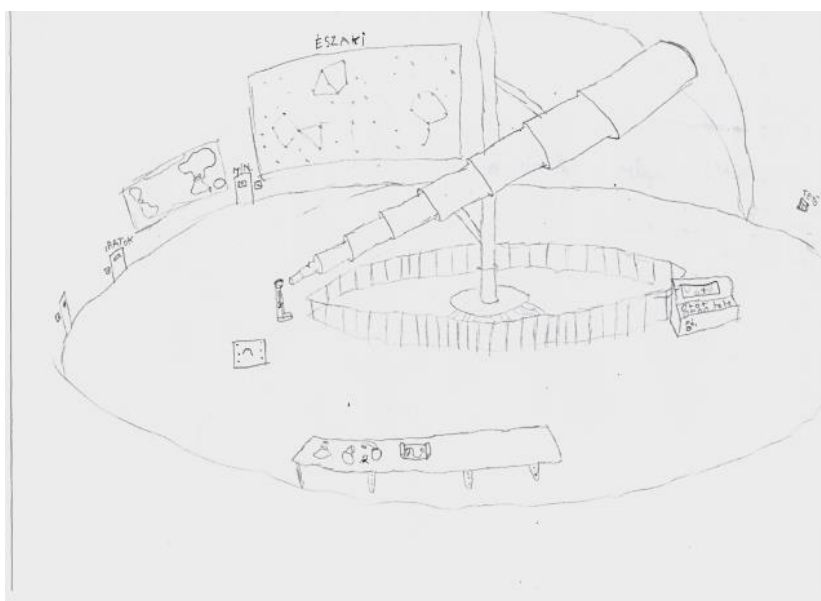
szinte biztos vagyok, hogy a környezetem, tehát az asztalom folyamatosan iratkötegek alá lesz rejtve, amik alól nem fog kilátszani az asztal lapja.”

A rajzolt emberek ruházata is teljes mértékben a mai világot tükrözi: vagy hivatali öltönyben vagy valamilyen „menő” ruhában látják magukat a gyerekek. Az ablakon nagyváros, felhőkarcoló látszik kinti világként, a lány tervező viszont kertes házban dolgozik. A fogalmazások is irodaépületeket, stúdiókat, labort, irodaházat, klasszikus színházépületet stb. írnak le. Mindezek a körülmények a kicsik esetében a koruknak megfelelő életpálya szakaszban természetesen, a nagyobbaknak azonban volna lehetőségük kiszakadni a jelen gondolati kereteiből.

1. ábra Példák a gyerekrajzokból

Fiú, „32 éves”, ügyvéd

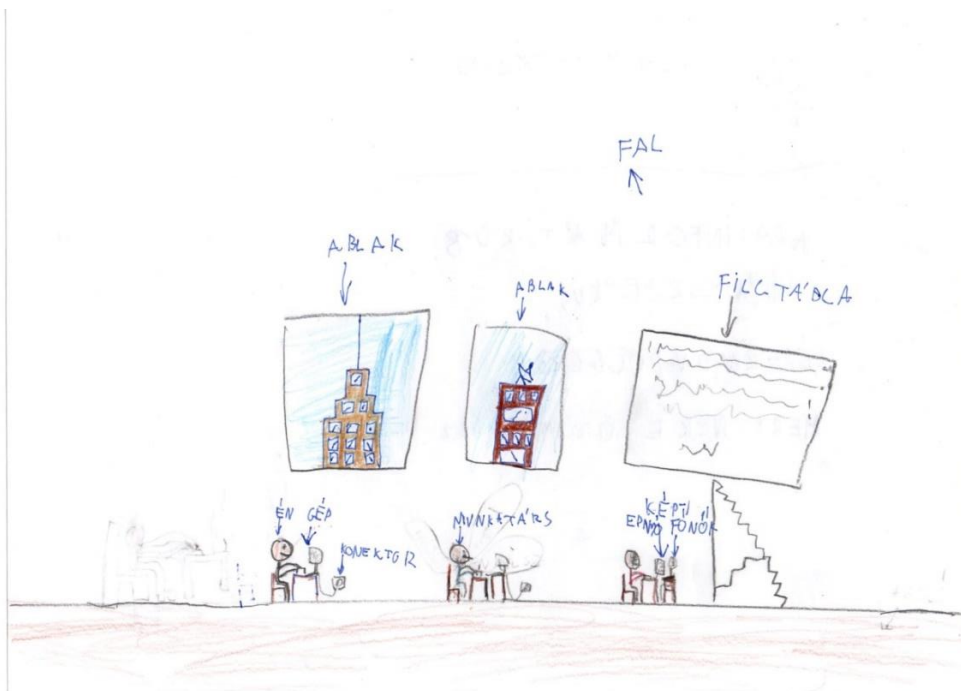
Fiú, „38 éves”, csillagász

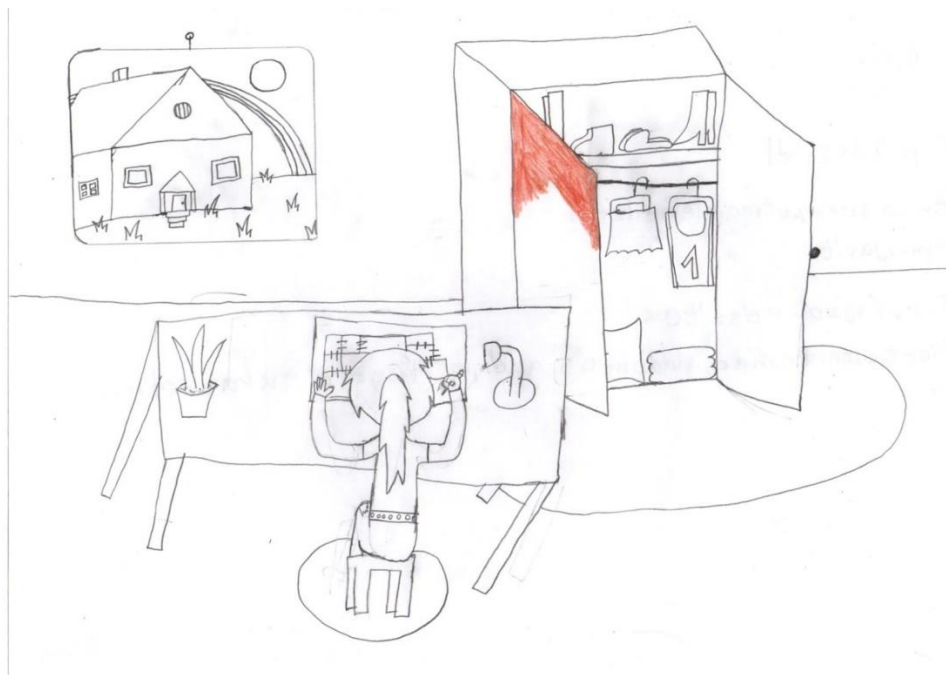
Lány, „32 éves”, kutyát gyógyít

Lány, „19 éves”, tanítja a lovas diákok

Fiú, „20 éves”, számítástechnikus

Lány, „28 és fél éves”, tervező

Izgalmas várakozás volt, hogy mennyire befolyásolja a gyerekek elképzeléseit az otthon látott minta és mennyire ismerik ezeket. A kutatásban az látszott, hogy összességében nem meghatározó a szülők foglalkozása, a gyerekeknek önálló képeik vannak. A lányok esetében egyáltalán nincs összefüggés, a fiúk esetében az apa szerep, minta erősebb, főként a számítástechnikai-informatikai területen. A

gyerekek, ha ismerték, egészen pontosan meg tudták fogalmazni anya-apa tevékenységét; tíz esetben nem tudtak egyikre esetleg mindkettőre választ adni.

Jó volt látni ugyanakkor, hogy a gyerekek számára a munka világa nem szükséges rossz. A rajzok bár irodaházakat stb. mutatnak, de nem elidegenedett környezetben. A fogalmazásokban a munka fizikai és emberi környezete is mindegyik esetben békés, harmonikus, természetközeli, villamossal vagy tizenöt perc autózással elérhető a munkahelyek, amelyek tágasak, tele ablakkal.

Hasonlóképpen a foglalkozások választásában a 8–9 évesek esetében egyértelműen döntő motiváció a tevékenység öröme: első helyen a gyerekek négyötöde jelölte meg, de minden válaszban legalább a második helyen szerepel. Második legtöbb ok a segítség, hasznára lenni másoknak (16%). A pénz, létfenntartás motívuma összesen háromszor szerepel, egyszer az első, kétszer a harmadik helyen. Mindezt legnagyobb valószínűséggel az életkori sajátosság magyarázza, az érzelmi viszonyulás; a serdülőkor erősebb jövőtudata, jövőorientációja és realitása még nem jelenik meg (Jámbori, 2007). Érdekes ugyanakkor, hogy a 8. osztályos gyerekeknél sem a pénz dominált, ugyanakkor a második helyen többször megjelent (egyszer kizárólagosan az első helyen), de majd minden esetben a fenntartás felelősségét érző fiúknál. Náluk egyértelműen a közösségi munkamegosztáshoz való hasznos hozzájárulás, a „segítés” dominál. Nagyon jó volt olvasni, ahogy sok esetben ezeket megfogalmazták: „Az a célom, hogy tegyek valamit a világért. Hagyjak magam után egy maradandó nyomot.” (lány, kísérleti fizikus) „Nekem kigondolt célom, hogy a gyerekeink és az ő gyerekeik is olyan tiszta helyen éljenek, mint mi is egykor.” (fiú, környezetvédő) „A célom, hogy minél több emberen segítsék, és hogy javítsam az egészségüket.” (lány, orvos) A beszélgetések alapján világos, hogy ezek nem (csupán) fiatalkori naiv és romantikus megfogalmazások. A felnövekvő generáció, lévén az első globális nemzedék, az információ tömeg és hozzáférés alapján jóval erősebb közösség tudattal rendelkezik, és fogja megkérdőjelezni a mai hatalmi és politikai-gazdasági struktúrákat (McCrindle-Wolfiger, 2010; Grail Research, 2011).

Az is fontos adat, hogy a nyolcadikosok a fogalmazásaikban nem fogalmaztak meg olyan képességeket, amelyek elérhetetlenek vagy újdonságok lennének a felnövekvő generációknak. Ugyanakkor a szakismeretek helyett egyértelműen pszichés képességeket emeltek ki: kitartást, erőfeszítést, átlátás-rendszerezést, kreativitást, felelősségtudatot. – Minden olyat, amelynek fontossága az oktatási-nevelési rendszerben egyre inkább előtérbe kell, hogy kerüljön.

A kutatás utolsó részében a 8–9 éves gyerekek csoportokat alkotva jeleneteket adtak elő: egy kártyán kapott vezér-mondat beiktatásával egy jövőbeli foglalkozást bemutató jeleneteket kellett létrehozniuk és eljátszaniuk. A csoportokban a gondolatok egymásra hangolódása, a kreatív feldolgozás különböző ütemben ment végbe, de minden csoport meg tudott fogalmazni egy jövő változatot. A bemutatott jelenetek, tevékenységek a következők voltak: emberi klónozás, áru-teletranszportálás, úrröpülő, időgép és főzőrobot (ami végül is mindenféle munkára képes).

Nagyon látványos volt, hogy a közös munkában a csoporttagok elszakadtak a rajzaikban eredetileg megfogalmazott munkáktól, és nem ezekből hoztak létre forgatókönyveket. Sokkal szabadabban jártak a jövőben, és bátrabban játszottak el olyan helyzeteket, technológiákat, amelyek még nem léteznek. Ugyanakkor mindegyik esetben ezek a jövőképek ismét „beleragadtak” a jelenbe, akárcsak a rajzok: az emberi klónozás egy berregő gép segítségével történt; a teleportáló gépen téglát szállítottak, amit normál telefonon rendeltek meg; az úrröpülőn raktár van és hagyományos fegyverek, és a különleges bolygón leszállva egy mai zászlót tűznek ki; illetve a főzőrobot – paprikás krumplit készít.

Következtetések

A közös értékelés szerint a gyerekek jól érezték magukat. Bár hosszú volt a kutatási projekt, motiváltak maradtak a végéig, és értékes információkkal szolgáltak a kutatáshoz.

A vizsgált 8–9 és 14–15 éves gyerekek körében nem erős a jövővel és a jövő munkájával való foglalkozás, a jelen vonzása domináns. A záró beszélgetésen is a kicsik többsége játéknak fogta fel a projektet, csak 6-an jelezték, hogy át is élték, kicsit a felnőtt világba kóstoltak bele. A távoli „felnőtt” jövőt 26-30 éves korra teszik. A nyolcadikosoknál már komolyabb a kérdés: a középiskolai felvételi éles váltás és sokkal közelebb hozza számukra a felnőtt munka világát. Mindezek valószínűleg elsősorban életkori sajátosságok, de nagy eltérések lehetnek. Módszertanilag a kicsiknél a futures drama nyitotta meg a gyerekeket a legjobban, de a kártyák és rajzok jelen-dominanciája mellett az őket leginkább elragadó munka-forgatókönyvek is tartalmaztak erősen a mai világot jellemző „kakuktkojást”.

A jövőre megfogalmazott foglalkozások esetében az alsósok esetében nagy különbség adódott a fiúk és lányok gondolkodásából, neveltetéséből, társadalmi mintáiból. A lányok válaszait szolgáltatás-gondoskodás jellegű, a jelenre figyelő munkák jellemezték a vizsgálatban, a fiúk szélsőségebbek, de tágabb fizikai és társadalmi térben gondolkodtak. A nagyobbaknál ezek az éles különbségek tompultak. A kiskori fiú-lány sztereotíp foglalkozási minták elhalványultak, és a saját személyiségüket tükröző, ahhoz közel álló foglalkozások kerültek inkább előtérbe.

A motivációk között a kicsiknél tevékenységből származó öröm volt a meghatározó: azért és azt dolgozom majd, amit szeretek. A véleményvonalban ugyanakkor megmutatkozott, hogy a szülők esetében nem teljesen ezt élik meg a gyerekek, főként az anyák munkájában. A nagyoknál döntően a közösségi szolgálat, mellette az élet anyagi fenntartása volt meghatározó.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a korábbi generációkra jellemző életpálya szakasz, a sztereotíp-fantázia világa a Z és Alfa generáció esetében is meghatározó marad még kisiskolás korban. Ugyanakkor Ginevra-Nota (2018) kiterjedt kutatása és a saját tapasztalatunk is azt mutatja, hogy ebben a korban jól fejleszthetők azok a képességek, amelyek a munka világában való tájékozódáshoz és a pályaválasztáshoz szükségesek majd: a remény, optimizmus, kíváncsiság, szaktudás, előrelátás és az idő-perspektíva. Egy ilyen nevelési környezetben azok a képességek fejleszthetők, amelyekkel a gyerekek a világot és az önmagukat képesek mélyen megismerni, stratégiai módon tudnak gondolkodni és sorsuk aktív formálói válnak (Manuson-Starr, 2000). Vagyis a korai évek bátorító-önfejlesztő munkája lehet az alapja a későbbi biztos orientációnak a munka világában. A 14–15 évesek is a jövőjükben elsősorban a kitartást, felelősséget, kreativitást emelték ki (a szükséges szaktudás mellett illetve annak érdekében!).

Összességében a vizsgálat azt mutatja, hogy a kutatás módszertanilag alapvetően jól felépített és a tapasztalatok alapján finomított változatát érdemes a 8–10 éves gyerekek nagyobb körében is felmérni, illetve összehasonlítani más korosztályok látásmódjával és motivációival. Bár sem ők, sem a kutatók nem tudják, hogy valójában mi az a foglalkozási szerkezet, amely a mai gyerekek felnőttkorában meghatározó lesz (vagy egyáltalán létezik), mégis kitapinthatóvá válik, hogy a „munka” világa mikor és milyen formában hozható közelebb a felnövekvő generációhoz.

Felhasznált szakirodalom

- Antalóczy K.-Gáspár T.-Majoros P.-Moldicz Cs.-Novák T.-Pólyi Cs.-Szanyi M. (2016). A nemzetközi erőviszonyokban várható változások. In Nováky E. (szerk.) *Magyarország 2025-ben, kitekintés 2050-re*. Budapest, Arisztotelész Kiadó, p. 169-190.
- Bauer W., Hämmerle M., Schlund S. and Vocke Ch. (2015). Transforming to a hyper-connected society and economy – towards an “Industry 4.0”. *Procedia Manufacturing*, 3, p. 417 – 424.
- Bencsik A., Horváth-Csikós G., Juhász T. (2016) Y and Z Generations at Workplaces. *Journal of Competitiveness*, 8(3), p. 90–106.
- Brown, D, and Brooks, L (Eds) (2002). *Career Choice and Development: Applying Contemporary Theories to Practice*. San Francisco: Jossey-Bass
- Csirszka J. (1987). *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Gáspár, T. (2011). A fejlődési korszakok és korszakváltások stratégiai vonatkozásai – a fejlődés logisztikus-életciklus modellje. In Beszteri B. és Majoros P. (szerk.) *A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe*. Veszprém, MTA VEAM, BGF, Komárom Város, Széchenyi István Egyetem, Pannon Egyetem, p. 13-32
- Ginevra, M. and Nota, L. (2018). Journey in the world of professions and work: A career intervention for children. *The Journal of Positive Psychology*, 13(5), p. 460–470.
- Grail Research – a division of Integreon (2011): *Consumers of Tomorrow: Insights and Observations About Generation Z*
www.grailresearch.com/pdf/ContentPodsPdf/Consumers_of_Tomorrow_Insights_and_Observations_About_Generation_Z.pdf (letöltés: 2019. január 17.)
- Jámbori Szilvia (2007). *Hogyan tervezik a serdülők a jövőjüket*. Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
- Magnuson, C. and Starr. M. (2000). How Early Is Too Early to Begin Life Career Planning? The Importance of the Elementary School Years. *Journal of Career Development* 27(89), p. 89–101.
- Marc McCrindle – Emily Wolfinger (2010): *Az XYZ ábécéje. A nemzedékek meghatározása*.
http://korunk.org/letoltlapok/Z_RKorunk2010november.pdf (letöltés: 2019. január 17.)
- Mueller E., Chen, Xiao-Li and Riedel, R. (2017). Challenges and Requirements for the Application of Industry 4.0: A Special Insight with the Usage of Cyber-Physical System. *Chinese Journal of Mechanical Engineering* 30(5), p. 1050–1057.
- Papula Lné. (2008). Mi lesz, ha nagy lesz? A pályaválasztást meghatározó tényezők. *Bolyai Szemle*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. p. 33–44.
- Reis, T. (2018). Study on The Alpha Generation And The Reflections of Its Behavior in the Organizational Environment. *Quest Journals, Journal of Research in Humanities and Social Science*, 6(1), p. 9–19.
- Roblek, V., Meško, M. and Krapež A. (2016). A Complex View of Industry 4.0. *Sage Open* 6(2),
<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244016653987> (Letöltés: 2018. május 16.)

-
- Szilágyi Klára (2005). A fiatalok és felnőttek pályorientációs és karrierépítési készségeinek szintje, fejlesztésének lehetőségei. Kutatási zárótanulmány. *Felnőttképzési Kutatási Füzetek* Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet. <http://mek.oszk.hu/06500/06515/06515.pdf> (Letöltés: 2018. május 12.)
  - Talwar, R-Hancock, T. (2010). Possible New Careers Emerging from Advances in Science and Technology (2010 – 2030). *FastFuture*. <http://fastfuturepublishing.com/main/shop/shape-of-jobs/> (Letöltés: 2018. május 10.)
  - Turner, H. (2018). Generation Z enters the workplace. *HR Future*, 3, p. 30 – 31.
  - Völgyesy P. (1976). *A pályaválasztási döntés előkészítése*. Budapest, Tankönyvkiadó